

GAJ SVETONIJE TRANKVIL

Dvanaest rimskih careva

Preveo: Nikola Šop

Beograd
2012
DERETA

Gaj Julije Cezar

U svojoj šesnaestoj godini izgubi oca. Sledeće godine postane Jupiterov sveštenik. Rastavi se od svoje žene Kosucije, koju je oženio vrlo rano i uzme Korneliju, kćerku konzula Cine, koja mu uskoro rodi kćerku Juliju. Diktator Sula uporno je nastojao da ga od nje odvoji, ali mu to nikako nije polazilo za rukom. Zbog toga je Cezar kažnjen oduzimanjem sveštenečke časti, lišenjem ženinog miraza i sviju porodičnih prava. Bio je prisiljen da se krije. I premda je sve više patio od groznice, koja ga je hvatala svaki četvrti dan, morao je svake noći da menja svoje sklonište i da potplaćuje špijune da ga ne prokažu. Najzad je pomilovan, na molbe vestalki i svojih rođaka, Mamerka Emilija i Lucija Kote. Poznata je činjenica da je Sula na tolika i uporna navaljivanja svojih najboljih prijatelja i najuglednijih ljudi, ipak na kraju udovoljio njihovoj molbi i tom prilikom svečano izjavio, bilo onako nasumce, ili u nekom nadahnuću: „Neka im bude. Eto im ga; samo neka znaju da će taj, za koga se sada toliko zalažu, biti jednom na propast optimata, jer se u Cezaru krije mnogo Marija.“

Vojsku je služio najpre u Aziji, pod vođstvom pretora Terma. Kad ga je ovaj poslao po brodovlje u Bitiniju, zadržao se tamo kod kralja Nikomeda. Šuškaloo se da mu se tada Cezar podao. Taj glas utvrdio se još više kad se saznalo, da je posle nekoliko dana opet pošao u Bitiniju da utera neki novac, što ga je dugovao nekome

svome klijentu slobodnjaku. Ostalo vreme svoje vojne službe proveo je mnogo uspešnije. U vojnom pohodu na Mitilenu Termo ga je odlikovao hrastovim vencem za građanske zasluge.

Služio je i na Siciliji, pod Servilijem Isaurikom, ali kratko vreme. Kada je čuo za smrt Sulinu, požurio je u Rim, očekujući, osim ostalog, i nove razmirice, koje je raspirivao Marko Lepid. Premda ga je Lepid mamio velikim ponudama, ipak je odbio njegovo prijateljstvo, ne pouzdavajući se u njegove sposobnosti i smatrajući da prilike nisu tako povoljne, kako se u javnosti mislilo. Ali, kad se utišala građanska pobuna, on optuži za globljenje Kornelija Dolabelu, bivšeg konzula i čoveka, koji je slavio trijumf. Kad je ovaj proglašen nevinim, Cezar se sklonio na Rod, da izbegne mržnji i da tamo u dokolici i tišini sluša Apolonija Molona, tada najčuvenijeg učitelja govornišтва. Već je bila zima, kad je tamo otišao. Negde oko ostrva Farmakuze zarobe ga pirati. Ogorčen zbog toga morao je da ostane kod njih oko četrdeset dana. S njime je ostao samo jedan lekar i dvojica sluga, jer su ostali pratioci, čim je zarobljen, odmah otišli da nabave novac za otkupninu. Kad im je napokon isplatio pedeset talenata, iskrkali su ga na obalu. Veoma brzo Cezar spremi flotu i smesta se daje za njima u poteru. Pohvata ih i kazni smrću, kako im je, dok je bio zarobljen, češće puta pripretilo u šali. Baš je tada kralj Mitridat pustošio obližnje pokrajine. Da ne bi saveznike izložio opasnosti, krene sa Roda u Aziju; skupi tamo vojsku, potisne iz provincije kraljeve namesnike i utvrdi vlast nad državama, koje su se već kolebale.

Služio je kao kvestor u onostranoj Španiji. Kad je po nalogu pretorovom, kao vrhovni sudija obilazio naselja rimskih trgovaca da rešava njihove sporove, na tome putu stigne i u Kadiks. Spazivši kraj Herkulova hrama kip Aleksandra Velikog, tužno je uzdahnuo; i kao prekorevajući se, što do toga doba nije učinio još ništa slavno, dok je Aleksandar u njegovim godinama već bio pokorio jedan veliki deo zemljine kugle. Tražio je priliku da se što pre vrati u Rim

i tu okuša svoju sreću. Vračari su mu po jednome snu (sanjao je da je silovao majku) predskazali da će vladati nad celom zemljom, jer majka, koju je u snu video pod sobom, nije drugo nego majka zemlja.

Evo u nekoliko reči, šta je sve učinio kao vojskovođa u roku od devet godina. Pokorio je i učinio rimskom provincijom celu Galiju, koja se prostire između Rone, Rajne, Pirineja, Alpa i Gebena. Tu ne računam gradove, koji su već bili u savezu i prijateljstvu sa rimskom državom. Nametnuo im je godišnji danak od četrdeset miliona sestercija. Prvi je od Rimljana učinio vojni pohod na Germane, čije se zemlje prostiru na desnoj strani Rajne. Provalio je u njihovu zemlju, prešavši preko mosta, što ga je naročito podigao za tu priliku. Strahovito ih je potukao u nekoliko bitaka. Napao je i Britaniju, koja je dotle bila potpuno nepoznata. Svima pobeđenima nametnuo je velike poreze i uzeo taoce. U tolikim uspešnim pohodima, samo je triput bio zle sreće. Na putu u Britaniju bura je uništila skoro celu flotu. Druga nesreća, to je poraz kod Gergovije u Galiji, gde mu je uništena jedna legija, a treća nesreća snašla ga je u Germaniji, kada su mu iz zasede ubijena dva legata. Za njega kažu da je bio visoka stasa, beo u licu i skladno građena tela. Obrazi su mu bili nešto puniji, sve do pred kraj života, kada je počeo da pati od padavice i od tako nemirnih snova, da se često budio iz sna sav užasnut. Dvaput ga je, baš za vreme samog prijema, uhvatio epileptični napad. Telo je negovao vrlo brižljivo. Šišao se i brijaio uvek sa najvećom pažnjom. Čak je posle brijanja čupao zaostale dlake. Tako pričaju neki, koji su to podrugljivo iznosili. Vrlo je teško podnosio ćelavost, koja je bila predmet mnogih šala i izrugivanja. Da bi pokrio ćelu, prebacivao je kosu sa potiljka na teme. Narod i senat obasuli su ga mnogim počastima. Ali se nijednim odlikovanjem nije toliko koristio, koliko odlikovanjem da uvek može nositi na glavi lovorov venac. Kažu da je veoma pazio i na odevanje. Njegova je haljina bila sva u naborima, koji su mu

padali sve do ruku. Oko nje je vezivao pojas vrlo nemarno. Zato je Sula, kada bi svetovao optimate, češće puta rekao: „Čuvajte se toga mladića, nemarno opasanog.“

Stanovao je najpre u jednoj skromnoj kući u suburskom kvartu. Ali kad je postao veliki sveštenik, preselio se u državnu zgradu, kraj Svete ceste. Mnogi su za njega pričali da je jako voleo rasakoš i sjaj. Uz velike troškove podigao je kraj Arcija jedan zamak; zatim ga porušio do temelja samo zbog toga što nije potpuno odgovarao njegovom ukusu. To je učinio iako je još bio slabog imovnog stanja.

Kažu da ga je u Britaniju odvukla nada da će tamo naći dragog kamenja. Radovao se kad bi svojom rukom merio koliko je teško. Dok je službovao kao upravnik pojedinih pokrajina, uvek je za vreme jela imao dve trpeze. Jednu za lica otmenog i visokog porekla, a drugu za ona nižeg staleža i za ugledne meštane. U svemu se vrlo pažljivo i strogo držao kućnog reda. Tako je bacio u okove pekara, što je pred njega izneo bolji hleb, a gostima dao lošiji. Sam je, bez ičijeg zahteva, osudio na smrt nekog slobodnjaka, svoga ljubimca, što je napastvovao ženu jednog rimskog plemića.

Ništa ga nije tako sramotno žigosalo, kao njegova neprirodna veza sa kraljem Nikomedom. O toj sramoti govorilo se na sva usta. To dokazuju ovi stihovi Licinija Kalva: „*Kralj Bitinije, to je Cezarov ljubavnik.*“ U to vreme, kako priča Marko Brut, neki ludak, koji je smeo sve da kaže, pozdravio je pred jednim velikim skupom Pompeja kao „kralja“, a Cezara kao „kraljicu“. Kaj Memije otvoreno je izneo za njega da je služio Nikomeda za stolom, zajedno sa ostalom služinčadi i evnusima i da mu je pružio pehar vina na očigled mnogih gostiju i rimskih trgovaca, čija imena podrobno navodi. Ni Ciceron nije ćutao. U svojim pismima navodi da je Nikomedova posluga uvela Cezara u kraljevu spavaću sobu i da je tu ležao sa kraljem na zlatnoj postelji, pokriven grimizom. Tako je u Bitiniji izgubio svoju mladičku nevinost. I ne samo to. Jednoga dana, ka-

da je Cezar branio u senatu Nikomedovu kćerku Nizeju, iznoseći dobročinstva, koja mu je kralj učinio, Ciceron mu je upao u govor i rekao pred celim senatom: „Ta dosta već s tim obavezama. Svi mi znamo šta si ti njemu dao, a šta on tebi.“ Najzad, za vreme njegova trijumfa nad Galima, vojnici su uz ostale šaljive pesme pevali i ovu baš bezobraznu:

*Cezar je pokorio Galiju,
a Nikomed Cezara.
Cezar slavi trijumf što je pokorio Gale,
a Nikomed, koji je pokorio Cezara, ne slavi trijumf.*

Svi su tvrdo verovali da je Cezar bio veliki sladostrasnik i da je svoja uživanja skupo plaćao. Zaveo je i neke vrlo ugledne žene. Među njima Servilijevu ženu Postumiju, Aulijevu Loliju, Krasovu Tertulu, pa čak i Pompejevu Muciju. Ali je naročito voleo Serviliju, Brutovu majku. Za vreme svoga prvog konzulata, kupio je za nju jednu bisernu ogrlicu, od šest miliona sestercija. U doba građanskih ratova, dao joj je, osim ostalih znatnih poklona i nekoliko lepih imanja, koja je onako ispod ruke kupio za jeftine pare. Govorilo se i to da je Brutova majka podvela Cezaru svoju kćerku Terciju. On nije poštovao svetinju bračne veze ni kad je bio u Galiji. To jasno pokazuje ova pesmica, što su je pevali njegovi vojnici:

*Građani, pričuvajte svoje žene,
dovodimo vam ljubavnika ćelavog,
koji po Galiji kupuje žene za novac,
što ga je u Rimu skupio.*

Imao je i kraljice za svoje ljubavnice. Među njima i Eunoju, ženu maurskog kralja Boguda. Nazo piše da je Cezar često davao po-

klone i kralju i kraljici. Od njih je najviše voleo Kleopatru, s kojom je često provodio po celu noć za stolom.

U vinu je Cezar bio vrlo umeren. To tvrde čak i njegovi neprijatelji. U vezi s time poznata je Katonova rečenica: „Među svima rušiocima republike, Cezar je jedini bio trezan.“ U oružju i jahanju bio je vrlo vešt. Neverovatno izdržljiv u svakome naporu, on je retko išao pred svojom vojskom na konju; često je pred njom pešačio, gologlav, pa bilo sunce ili kiša. Najvećom brzinom prelazio je i najduže puteve. Lako odeven i bez ikakva prtljaga, često je na običnim kolima prelazio na stotine milja dnevno. Kad bi mu put preprečila kakva reka, on bi skakao u nju, pa bi je ili preplivao ili bi, održavajući se na mešinama, pustio da ga voda odnese na drugu obalu. Tako se dešavalo da je stizao k cilju, pre svojih izvidnica. Na svojim vojnim pohodima, koliko je bio hrabar, toliko i oprezan. Vojsku nije nikad vodio kakvim opasnim putem. Uvek je pre toga tačno ispitao okolinu.

Spremajući pohod na Britaniju, najpre je otišao sam da izvidi kojim će pravcem najlakše doploviti i koja je luka najpodesnija za iskrcavanje vojske. Jednom je čuo da mu je vojska u Germaniji opkoljena i tako odvojena od svoga vojskovođe. Prerušen u Gala on se probio do nje kroz neprijateljske logore. Jedne zime prešao je iz Brindizija u Drač, izmakavši neprijateljskoj floti, koja je u blizini krstarila. Pošto mu vojska, prema utvrđenom planu, nikako nije stizala, on se noću potajno ukrca u malu lađu. Glavu je pokrio da ga ko ne bi prepoznao. Iako je besnela strašna bura, nikako nije hteo da odustane od puta. Najzad se vratio, kad su mu lađicu skoro progurali valovi.

Nijedno predskazanje nije ga moglo pokolebati u ma kakvoj odluci. Desilo se da je žrtvena životinja umakla ispod samog noža. Iako je to bio koban znak, on je ipak pošao protiv Scipiona i Jube. Kad se iskrcavao na afričku obalu, spotakao se i pao na zemlju. I tumačeći taj slučaj u svoju korist, povika: „Imam te u rukama,

Afriko.“ Bitku je započinjao ne samo po utvrđenom planu nego često i sasvim slučajno. Koji put je i posle dugog pešačenja puštao vojsku u boj. Katkad i po najvećem nevremenu, kada to niko nije očekivao. Samo se u kasnijim godinama teže upuštao u bitku, smatrajući da vojskovođa treba da bude utoliko oprezniji, ukoliko je više pobeđivao; i da je gubitak u porazu uvek veći od dobitka u pobedi. Pobeđenog neprijatelja gonio je sve dotle, dok ga ne bi potpuno izbacio iz njegovih utvrđenih položaja. Pred kakvu opasnu bitku, naređivao je da se uklone svi konji, pa i njegov, želeći da time ukloni svaku priliku za bežanje. Sam je često uspostavljao red među pokolebanim vojnicima; priticao im u pomoć; vraćao begunce, a poneke i svojom rukom odvlačio natrag u borbu.

Vojnike je cenio samo po njihovoj hrabrosti. Koliko je bio prema njima strog, toliko i blag. Neumoljiv je bio naročito kad se neprijatelj nalazio u blizini. Trupama nikada nije javljao ni kad će krenuti na put, ni kad će poći u borbu. Hteo je da vojnici budu spremni u svakome trenutku. Koji put bi bez naročitog razloga pokrenuo celu vojsku, naročito u praznične ili kišovite dane. Nikad nije vojnike hrabrio potcenjivanjem neprijatelja. Naprotiv, njegovo brojno stanje i njegovu moć uvek je preuveličavao. Kada je na glas da se Juba približava sa vojskom zavladao među njegovim vojnicima pravo zaprepašćenje, on im je u zboru rekao: „Znajte da će koliko danas ili sutra stići kralj Mauritanije sa deset legija, trideset hiljada konjanika, sto hiljada lako naoružanih i trista slonova. Neka dakle neki prestanu već jednom sa proturanjem lažnih vesti i neka se drže istine, koja je meni najbolje poznata. Inače ću te lažove ukrcati u neku olupinu od broda, pa neka se iskrcaju tamo, gde ih vetar odnese.“ Nije kažnjavao svaki njihov prestup. Ali je nemilice gonio i okrutno kažnjavao svakog begunca i buntovnika.

Inače je bio vrlo popustljiv. Katkada je, posle kakve velike pobeđe, dozvoljavao vojnicima da se provode po miloj volji. Tom prilikom rekao bi za njih da su i u igri sjajni vojnici. Od milošte zvao

ih je svojim drugovima. Voleo je da ih vidi u oružju, koje je bilo bogato ukrašeno zlatom i dragim kamenjem. Ne toliko zbog toga što je to lepo izgledalo, koliko da ih na taj način prisili da se hrabro bore da ne bi izgubili tako skupo oružje. Velika je bila njegova ljubav prema njima. Kad je čuo za Titurijev poraz, od žalosti pustio je bradu i kosu. I nije se šišao ni brijao sve dok ih nije osvetio. Time je od svojih vojnika stvorio najodanije i najhrabrije pristalice. Prema prijateljima bio je neobično dobar i do krajnosti pažljiv. Kaj Opije razbole se baš na samome putu, kad ga je pratio kroz neke vrletne i neprohodne predele. U blizini je bila samo jedna krčmica. Cezar mu ustupi svoje mesto, a sam je prenoćio napolju, pod vedrim nebom. Kad je bio na vrhuncu moći, dao je visoke položaje nekim ljudima, vrlo niskog porekla. Zbog toga su mu mnogi prigovorili. On je na to odgovorio: „Ako sam uz pomoć razbojnika i ubojica došao do ovolike vlasti i moći, uzvratću i njima istom merom.“ Međutim, ima mnogo njegovih dela, zbog kojih mu prebacuju da je zloupotrebljavao svoju moć i da je zato s pravom ubijen. Ali je protiv njega raspirio najogorčeniju mržnju ovaj slučaj: kad su jednog dana došli preda nj svi senatori, noseći mu najveće počasti i odlikovanja, on ih je kraj Venerina hrama dočekao *sedeći*. Neki pričaju da je hteo ustati, ali ga je zadržao Kornelije Balbo. Drugi opet vele da mu nije ni na um palo da ustane. Štaviše, mrko je pogledao na Kaja Trebacija, koji ga je opomenuo da se digne. Taj njegov čin još je više osuđivan zbog jednog sličnog slučaja: prolazeći u trijumfu, i sam se naljutio što tribun Poncije Akvila nije hteo pred njim ustati. Povikao je na njega: „Tribune Poncije Akvila, de zatraži sada od mene da povratim republiku.“ I nekoliko dana nikome nije hteo ništa da obeća ili učini, osim pod uslovom: ako to dozvoli Poncije Akvila. Po mnogim kobnim znamenjima naslutio je Cezar svoju skoru pogibiju. Baš nekoliko meseci ranije seljenici u Kampaniji kopali su temelje da tu podignu svoje kuće. Na tome mestu bilo je starih grobova, koje su morali da uklone, pa su s vre-

mena na vreme nalazili u njima po koji stari predmet od vrednosti. Tako su iskopali neku bakarnu ploču baš na mestu gde je, kako se priča, bio sahranjen Kapis, osnivač Kapue. Na ploči su bile urezane ove reči: „Kad budu iskopane kosti Kapisove, tada će jedan potomak Julijev poginuti od ruke svojih srodnika i mnoga krv, koja će posle toga natopiti Italiju, osvetiće njegovu smrt.“ Ne treba ovo smatrati nekom izmišljotinom. Za taj događaj svedoči Kornelije Balbo, Cezarev najprisniji prijatelj.

Nekako u isto vreme jave Cezaru da konji, koje je posvetio na dan svoga prelaza preko Rubikona, nikako neće da uzimaju hranu i stalno rone suze. U času, kad je prinosio žrtve, opomenu ga sveštenik Spurina da se čuva opasnosti, koja mu pretila na dan martovskih Ida. Poslednje noći, uoči dana svoga ubistva, sanjao je da leti u oblacima i da Jupiteru pruža desnicu. Njegovoj ženi Kalpurniji učinilo se da joj se ruši kuća nad glavom i da joj muža u zagrljaju ubijaju. Zbog svega toga, a i zbog slabog zdravlja dugo je oklevao da li da ostane kod kuće i da sednicu senata odgodi za neki drugi dan. Ali ga je Brut nagovorio da svakako pođe, jer ga skoro celi senat već odavno čeka. Cezar dakle pođe oko jedanaest sati pre podne. Neki čovek pruži mu u prolazu pismo, u kome su bile podrobne vesti o celoj zaveri. On to stavi među ostale spise, koje je držao u levoj ruci, nameravajući da to kasnije pročita, kad mu se pruži zgodna prilika. Iako mu žrtva ranije nije dala nikakva dobra znamenja, ipak pođe u skupštinu. Još se nasmeja svešteniku Spurijski, tvrdeći da su martovske Ide došle, a njemu se ništa nije dogodilo. Na to ovaj odgovori: „Martovske Ide su došle, ali još nisu prošle.“

Kad je stigao u senat i seo na svoje mesto, opkole ga urotnici, kao da bi hteli da mu priđu zbog nekog službenog posla. U tome trenutku približi mu se Tulije Cimber, hoteći tobože da ga nešto zamoli. Cezar mu dade znak da sad nije vreme za to. U to, Cimber ga zgrabi za haljinu. „To je krajnja drskost“, povika Cezar. Tada mu jedan od Kaska zabode nož ispod grla. Cezar ga uhvati za ru-